

Lehmann Hedvig–Polonyi Gábor

Egy kérdőíves felmérés tapasztalatai

Bevezetés

Magyarországon az elmúlt évek politikai változásai – a rendszerváltozással kialakuló új közjogi intézményrendszer, a demokratizálódó politikai-hatalmi struktúra – a nők kellő reprezentációját nem vonták maguk után. A nők most is – sőt még inkább, mint korábban, amikor e képviseleti szervek működése formális, „kirakat” jellegű volt – jelentős mértékben alulreprezentáltak a helyi (és az országos) döntéshozatalban. Tanulmányunkban, amely az Open Society Institute (OSI) által támogatott kutatási projekt („Women in Local Governments and Local Policy-making: Hungary and Slovenia Compared”) keretében jött létre, arra törekszünk, hogy beazonosítsuk és definiáljuk azokat az akadályozó, diszkriminációs tényezőket, amelyek megnehezítik a nők politikai szerepvállalását a helyi, önkormányzati döntéshozatalban.

Jelen tanulmány empirikus bázisát egy kérdőíves vizsgálat jelenti, amelyet a kutatók az önkormányzati, helyi szinten megjelenő közéleti, politizáló nők – polgármesterek, jegyzők, képviselők, bizottsági tagok stb. – körében 2001 őszén készítettek el.¹ A felmérés célja az volt, hogy egy átfogó, szociológiailag releváns képet kapjunk a helyi női politikai társadalomról: mi motiválja őket abban, hogy közéleti munkát vállaljanak, mik a céljaik, hogyan élnek, kik is ők valójában stb. A kérdőívben szereplő kérdések – többek között – az életút főbb állomásait, a képviselők közéleti és „civil” munkáját, családi körülményeit stb. érintik. Jelen tanulmányban elsősorban arra koncentrálnunk, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján a közéleti szerepvállalást s a közéleti munkavégzést befolyásoló legfontosabb tényezőket próbáljuk meghatározni és kvantifikálni. Vajon ezek a tényezők – például a családi háttér, a politikai szféra nyitottsága, az önkormányzatok belső működési rendje, a női politikusok készségei és képességei stb. – mennyire vannak ösztönző vagy korlátozó hatással a nők közéleti, politikai-közéleti aktivizálódására?

Jelen írás tehát egy meghatározott és speciális foglalkozási és szociológiai csoport tagjaira fókuszál. Annyiban mindenképpen egyedi a felmérés, hogy ilyen átfogó – s reprezentatív mintán alapuló – felmérés a helyi közéleti nőkről még nem készült. A politikai szféra gender aspektusú vizsgálata ugyanis elsősorban a központi, országos szintereken megjelenő női politikusokhoz, az országgyűlési képviselőkhöz és a női kormányzati vezetőkhez kapcsolódik, s kevésbé azokhoz a nőkhöz, akik helyi szinten, nagyobb városokban vagy éppen kisebb településeken: kisvárosokban, községekben töltenek be fontos közéleti szerepet (polgármesterként, önkormányzati bizottsági tagként stb.).

A kérdőíves felmérés paramétereiről

Becslésünk szerint a helyi közéletben önkormányzati szinten megjelenő női politikusok társadalmi kb. 7000-8000 főből állhat. (Teljesen pontos számadatok nem állnak rendelkezésre. A BM hivatalos választási statisztikája ugyanis nem-specifikusan csak a képviselőkről és a polgármesterekről tartalmaz adatokat, a megválasztott alpolgármesterekről, jegyzőkről, megyei közgyűlési tagokról viszont nem.) Természetesen egy ekkora populáció minden egyes tagjának meginterjúvolására nem vállalkozhattunk, de ez nem is volt célunk. Megpróbáltunk viszont egy olyan mintát összeállítani, amelynek segítségével a helyi közéleti nők csoportjának legfontosabb szociológiai aspektusai és sajátosságai – általános szinten – néhány száz megkérdezett bevonásával is megrajzolhatók.

A mintavétel során két szempontot kellett figyelembe vennünk. Egyrészt azt, hogy kutatásunk országosan reprezentatív mintán alapuljon, tehát a véletlenszerűen kiválasztott néhány száz női helyi politikus válasza az összes többezer női helyi politikusra is vonatkoztatható legyen. Másrészt meg kellett teremteni annak lehetőségét is – mivel a képviselők túlnyomó többsége, több mint 90%-a kis településen él és dolgozik –, hogy olyan mintát hozzunk létre, amelyben a nagyobb településeken dolgozó önkormányzati képviselők is nagyobb számban meg tudnak jelenni, olyan számban, amely lehetővé teszi, hogy az elemzés során velük kapcsolatban is statisztikailag megbízható adatokat nyerhessünk. (Ha ugyanis egy

¹ Az adatfelvételt a Psyma Hungary Piac- és Közvéleménykutató Kft. bonyolította le.

teljeskörűen reprezentatív felmérést készítettünk volna, akkor Budapestről mindössze néhány képviselő kerülhetett volna be a mintába, hiszen a teljes képviselő-állományon belül a fővárosban dolgozók aránya elenyésző. Lásd erről részletesen az 1. sz. táblázatot.) Tettük mindezt azért, mert abból a feltételezésből indultunk ki, hogy a helyi képviselők társadalma a nagyobb városokban sajátosabb képet mutat, szociológiai összetétele specifikusabb lehet, cselekvési környezetük is más, igényeik, preferenciáik, véleményeik is eltérőek lehetnek, s még ha a helyi politikusokkal kapcsolatos általános képet alapvetően a kisebb településeken élő és dolgozó önkormányzati képviselők határozzák is meg, fontos e specifikusabb szegmens megismerése is.

A kiinduló mintakeretet (300 fő) éppen ezért három almintára bontottuk:

- Budapest (75 fő)
- 10 000-nél nagyobb lélekszámú települések (75 fő)
- 10 000-nél kisebb lélekszámú települések (150 fő).

E hármás bontás alkalmazását azért is tartottuk fontosnak, mert a magyarországi választási rendszer – közvetett választás, közvetlen választás, listás választás stb. – alapvetően különbözik e három településtípuson. Az alminták alkalmazása révén az elemzésben így statisztikailag releváns megállapításokat tudunk tenni a különböző településtípusokon belül, másrészt a minta súlyozásával – amikor az alminták/az egyes településtípusok a teljes mintán belül valós súlyukkal szerepelnek – a megkérdezettek összességére vonatkozóan is.

A mintavétel során első lépcsőben a településmintát hoztuk létre. Arra törekedtünk, hogy a vizsgálat országos lefedettségű legyen, regionálisan, területileg mindenkinek esélye legyen a mintába bekerülni. Éppen ezért a kutatásba Budapest mellett 15 megyét vontunk be. Budapesten mindegyik kerületet bevettük a vizsgálatba, vidéken pedig összesen 90 települést szerepeltettünk a mintában.

A mintavétel második lépcsője a konkrét személyek kiválasztását jelentette. A kiválasztott településeken az önkormányzati képviselő-testületekből véletlenszerűen választottuk ki a mintaállományt. Kiindulásként egy 300 fős mintát alakítottunk ki. A 300 fős főcím-lista mellett egy ugyancsak 300 fős pótcím-listát is elkészítettünk, számítva arra, hogy nem minden véletlenszerűen kiválasztott képviselő tud vagy akar a kutatásban részt venni. Ez be is igazolódott, s a kutatásban való részvétellel kapcsolatban elsősorban a fővárosban voltak problémák. (Általános volt a tapasztalat, hogy vidéken – különösen a kisebb településeken – nyitottabbak voltak az interjúalanyok, sokkal könnyebb volt a kérdészárás menete.) Összességében a fővárosban 67 interjú készült el, kevesebb, mint az eredetileg tervezett mennyiség. (A fővárosban nem is volt lehetőség növelni a megkérdezettek számát, itt ugyanis teljes körű volt a megkeresés, a főcím-lista és a pótcím-lista az összes Budapesten dolgozó önkormányzati képviselő nevét magába foglalta.) A sors különös fintora, hogy – különböző okokból kifolyólag – pont abban a két fővárosi kerületben nem sikerült egyetlen interjút sem elkészíteni, ahol női polgármester dolgozik.

A budapesti mintacsökkenés következtében az eredeti 300 fő helyett 293 helyi képviselő lett lekérdezve/helyi képviselővel készült interjú. (Mindez a néhány fős mintacsökkenés érdemben nincs befolyással a kutatás eredményeinek megbízhatóságára.) A fővárosi 67 megkérdezett mellett a vidéki nagyobb – 10 000 főnél népesebb – városokban 77 interjú készült el, az ennél kisebb településeken pedig 149. A mintába összesen 37 női polgármester/alpolgármester került be, 26 jegyző, 10 megyei/fővárosi közgyűlési tag. A többiek pedig kizárólag mint helyi önkormányzati képviselők kerültek be a mintába (220 fő).

A minta kialakításakor tehát egyszerre törekedtünk arra, hogy az interjúalanyok kiválasztása véletlenszerű legyen, ugyanakkor a kiválasztás annyiban legyen irányított is, hogy legyen a mintában elegendő számú nagyvárosi/kisvárosi stb. kérdezett. Területileg Budapesten volt a legnagyobb a reprezentáció szintje. A mintában ugyanis a főváros 23 kerületéből 21 szerepel, s az 1998-ban megválasztott 115 női képviselő közül kb. minden másodikkal tudtunk interjút készíteni. Budapest mellett a nagyobb városokban is igen magas volt a reprezentáció szintje. A 162 tízezer főnél nagyobb lélekszámú településből a mintában 26 véletlenszerűen kiválasztott szerepel. Adataink szerint e 162 településen összesen kb. 2800 önkormányzati képviselő dolgozik, s ebből becslésünk szerint kb. 400-an vannak nők, akik közül felmérésünk kb. minden ötödikét érte el. Értelemszerűen a legkisebb mérvű reprezentáció a kisebb településeken figyelhető meg. Az országban található 2990 tízezer főnél kisebb lélekszámú település közül 64 került be a felmérésbe – e települések 2%-a –, s a meginterjúvolt/megkérdezett képviselők számaránya is az összes női helyi politikus számához viszonyítva kb. ekkorára tehető.

Mint már említettük, alapvetően a kistépelüléseken élő és dolgozó helyi képviselők adják a helyi közéleti női politikus-társadalom túlnyomó többségét, több mint 90%-uk ide tartozik. Az összesített, súlyozott adatok tehát lényegében csak azt adhatják vissza, ami ebben a csoportban jelentkezik véleményként, összefüggésként stb. Miközben a fővárosban és a nagyobb településeken dolgozó helyi politikusok száma becslésünk szerint együttesen sem éri el az 1000 főt, addig a kisebb – 10 000 főnél kisebb lélekszámú – településeken dolgozók száma több ezer főt tesz ki.

1. sz. táblázat. A kérdőíves felmérés alanyai (%-os arányok)

	A minta belső összetétele (N=293)	A súlyozott minta belső összetétele (N=293)*
A település jellege szerint		
Budapest	23	2
10 000 főnél nagyobb település	26	6
10 000 főnél kisebb település	51	92
Az önkormányzati tisztség szerint		
polgármester	5	7
alpolgármester	8	10
jegyző	9	18
fővárosi/megyei közgyűlés tagja	3	0
(kizárólag) önkormányzati képviselő	75	66
Összesen	100	100

* A súlyozott minta azt jelenti, hogy az egyes településtípusok, foglalkozási csoportok a teljes mintán – az összes női helyi politikus – belül valós súlyukkal szerepelnek.

Feltételezésünk az volt, hogy a nagyobb városokban élő és dolgozó helyi politikus nők szociológiai összetétele specifikusabb lehet, s adataink ezt alá is támasztják (2. sz. táblázat). A nagyobb városokban található önkormányzati vezetők iskolázottsági szintje az átlagosnál jóval magasabb. Míg az egyetemi diplomával rendelkezők aránya a fővárosban 37%, a nagyobb vidéki városokban pedig 54%, addig ugyanez az arány a kisebb településeken csak 12%. (Itt elsősorban a főiskolai végzettség a meghatározó.) A képviselők korösszetétele is valamelyest eltér egymástól. Miközben a kisebb településeken a kérdezettek 16%-a 55 évnél idősebb, addig a fővárosban már 41%-uk, a nagyobb vidéki városokban pedig 33%-uk. A családi állapot mentén is jellegzetes különbségek mutatkoznak. Míg a kisebb településeken az az általános, hogy az önkormányzati képviselők nagy része feleségként, anyaként vállal közeleti szerepet, s legtöbbjüknek két-három gyermeke van, addig a nagyobb településeken ez valamivel kevésbé figyelhető meg. Itt többen vannak olyanok, akiknek (még) nincsen gyermekük, vagy akik nem élnek párkapcsolatban, illetve akik egyszemélyes háztartásban laknak. Például a kisebb településeken a házasságban/élettársi kapcsolatban élők aránya 73%, ugyanez az érték a fővárosban 55%. A fővárosi kérdezettek körében viszonylag (*relatív*) magas az elváltak aránya. Budapesten a kérdezettek 26%-a jelezte ezt, ezzel szemben a nagyobb városokban ugyanez az arány 17%, a kisebb településeken pedig 9%.

2. sz. táblázat. A minta – a helyi közeleti nők – belső társadalmi-demográfiai összetétele (%-os megoszlás)

	Budapest	10 000 főnél népesebb települések	10 000 főnél kisebb települések	Összesen
Életkor szerint				
– 44 évesek	32	26	33	33
45–54 évesek	27	41	50	49
54– évesek	41	33	16	18
Iskolai végzettség szerint				
egyetem	37	54	12	15
főiskola	40	33	55	53
középfok	23	12	26	25
alacsonyabb	0	1	7	6
Családi állapot szerint				
hajadon	17	7	9	9
élettársi kapcsolat	5	0	2	2
házas	50	69	71	71
elvált	26	17	9	9
özvegy	3	8	10	10
Gyerekek száma szerint				
0	23	18	12	13
1	25	26	19	19
2	44	45	56	55
3 vagy több	8	11	14	13
A család nagysága szerint				
1	13	12	5	6
2	35	23	29	29
3	23	26	21	22
4	26	21	29	28
5 vagy több	4	17	16	15
Összesen	100	100	100	100

Statisztikák a nők helyi közéleti részvételéről

Közismert tény, hogy a közéletben, s általában a vezetői posztokon a nők létszamarányukhoz képest jelentős mértékben alulreprezentáltak. A helyi önkormányzati szférában is így van ez. Ha az 1998-as önkormányzati választásokon képviselőjelöltként (egyéni jelöltként vagy listán), illetve polgármesterként indulók nembeli összetételét nézzük, az összesített adatok szerint a regisztrált 101 562 jelölt között a férfiak 77 522 jelölttel, 76%-kal képviseltetik magukat, a nők pedig 24 040 jelölttel, 24%-kal. 2002-ben a regisztrált jelöltek száma 108 543 volt, mely között a férfi jelöltek száma 79 102, azaz 73%, míg a nőké 29 441, azaz 27%, 3 százalékkal több, mint 1998-ban. A különbség azonban így is nagyon jelentős, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a nők részaránya a felnőtt lakosságon belül valamivel meghaladja a férfiakét. S ez az olló még szélesebbre nyílik, ha a jelöltek közül csak azokat nézzük, akik az önkormányzati választásokon polgármesterként indultak. 1998-ban a polgármesterjelöltek 84%-a volt férfi, s 16%-a nő, míg 2002-ben ez az arány 83%-ra és 17%-ra módosult (3. sz. táblázat).

3. sz. táblázat. A női jelöltek száma és számaránya az egyes helyi önkormányzati pozíciókra 1998-ban és 2002-ben a BM Központi Nyilvántartó és Választási Hivatal adatai szerint (darabszámok és %-os arányok*)

	1998			2002		
	Férfi	Nő	Összesen	Férfi	Nő	Összesen
Polgármesterjelöltek (belső arányok)	6 880 (84%)	1 266 (16%)	8 146 (100%)	6 871 (83%)	1 411 (17%)	8 282 (100%)
Települési önkormányzati jelöltek (belső arányok)	57 938 (76%)	18 686 (24%)	76 624 (100%)	56 906 (72%)	21 651 (28%)	78 557 (100%)
Fővárosi/megyei listás jelöltek (belső arányok)	5 478 (85%)	977 (15%)	6 455 (100%)	5 648 (82%)	1 276 (18%)	6 924 (100%)
Kisebbségi önkormányzati jelöltek (belső arányok)	7 226 (70%)	3 111 (30%)	10 337 (100%)	9 677 (65%)	5 103 (35%)	14 780 (100%)
Az ország valamennyi jelöltje (belső arányok)	77 522 (76%)	24 040 (24%)	101 562 (100%)	79 102 (73%)	29 441 (27%)	108 543 (100%)

* A szervezetek önálló jelöltjeit, listáit és a több szervezet által állított közös jelöltek, listákat külön beszámítva, forrás: www.valasztas.hu, a belső arányok saját számítások.

A megválasztott képviselők/polgármesterek körében is hasonló arányok jelentkeznek. A nők részaránya az 1998-ban megválasztott képviselők körében 22%, a polgármesterek körében 13% volt, 2002-ben pedig 25 illetve 15% (4/1. sz. táblázat).

4/1. sz. táblázat. A nők számaránya az egyes helyi önkormányzati pozíciókban a KSH adatai szerint az ország összes települését alapul véve (%-os arányok*)

		Budapest	Város	Község	Összesen
1998	polgármester	13	6	13	13
	önkormányzati képviselő	17	14	25	22
2002	polgármester	8	8	15	15
	önkormányzati képviselő	18	17	28	25

* forrás: Bocz János (KSH Társadalomstatistikai Főosztály) „Az önkormányzatok döntéshozói, 1990–2002” (Társadalomstatistikai Füzetek 40., KSH 2003).

Ha figyelembe vesszük, hogy – számításaink szerint – az 1998-as parlamenti választásokon az országgyűlési képviselőjelöltek kb. 10%-a, a 2002-es választásokon 9%-a volt nő, jól látható, hogy a helyi szinttől felfelé haladva egyre kisebb a nők részaránya a politikai közéletben. (Ez a jelenség egyébként nemzetközi viszonylatban is megfigyelhető.) Ezt a „lejtő-effektust” tapasztaljuk akkor is, amikor a helyi közéletben megjelenő nők részvételét a település nagysága, illetve az önkormányzati vezető pozíció milyensége tekintetében vizsgáljuk. Adataink azt mutatják, minél nagyobb lélekszámú települést veszünk, s minél magasabb szintű önkormányzati pozíciót, annál valószínűbb, hogy a nők reprezentációja alacsonyabb szintű.

Közös vonásként jelentkezik mindhárom településtípuson, hogy a nőknek jóval nagyobb az esélyük arra, hogy képviselői mandátumot nyerjenek el, mintsem, hogy polgármesterek legyenek. Jelentős területi különbségek vannak a női önkormányzati képviselők, illetve önkormányzati bizottsági tagok számában is: a kisebb településeken a nők számaránya kb. másfélszerese a nagyobb településeken regisztrálható arányoknak. Ha pedig csak azokra az önkormányzatokra koncentrálnunk, ahol valamilyen számban megjelennek női helyi politikusok – kérdőíves felmérésünk ugyanis alapvetően ilyen településeken folyt –, akkor ez a területi olló még szélesebbre nyílik: ebben a körben a nők számarányában a különbség már kétszeres szorzóval jelentkezik (4/2. sz. táblázat).

Ugyancsak sajátos pozicionális és nembeli összefüggés, hogy a nők esélyei az adminisztratívabb és „munkásabb” jegyzői poszton jobbak: itt a megbízásokon a férfiak és a nők közel azonos arányban osztoznak. Relatív kedvezőbb a nők helyzete az alpolgármesteri pozícióknál is, igaz, ez részben azzal magyarázható, hogy a nagyobb településeken a Polgár-

mesteri Hivatalokban több alpolgármesteri funkció van, így juthatnak a nők a férfiak mellett több esetben szóhoz. A többes alpolgármesteri rendszernek köszönhetően például a fővárosban majdnem minden második kerületben van női alpolgármester, igaz, a fővárosban és a nagyobb vidéki városokban az egyik alpolgármester majdnem minden esetben férfi (kb. az esetek 95%-ában).

4/2. sz. táblázat. A nők számaránya az egyes helyi önkormányzati pozíciókban a felmérésben szereplő településeken (%-os arányok*)

	Budapest**	10 000 főnél népesebb települések**	10 000 főnél kisebb települések**	Összesen
Polgármester	13	8	19	18
Alpolgármester	45	19	27	27
Jegyző	43	42	48	48
Önkormányzati képviselő	17	14	35	34
Önkormányzati bizottsági tag	20	18	35	34

* Az adatok a megkérdezettek válaszain, egyes esetekben – a képviselők aránya, a bizottsági tagok aránya – szubjektív becslésén alapulnak.

** A bázist azok az önkormányzatok jelentik, ahol van női képviselő és/vagy jegyző és/vagy polgármester.

Véletlenszerűen előfordul, hogy egy-egy pozícióban vagy egy-egy településen a nők a számarányuknak megfelelően jelennek meg a helyi közéletben. Összességében azonban helyi szinten is igen jelentős a nők „lemaradása” a férfiakhoz képest. Ezt maguk a kérdezettek is így látják. A megkérdezettek 75%-a van azon a véleményen, hogy ma Magyarországon a helyi közéletben szerepet vállaló nők aránya túl alacsony. A nagyobb városokban, ahol a kisebb településekhez képest a nemek szerinti megoszlás az átlagnál kedvezőtlenebb, a kérdezettek még kritikusabban nyilatkoznak. Itt ugyanis kb. 90%-nyian vannak azon a véleményen, hogy nagyon alacsony a nők részaránya a helyi közéletben (5. sz. táblázat).

5. sz. táblázat. Ön szerint ma Magyarországon a helyi közéletben szerepet vállaló nők aránya mekkora? (%-os megoszlás)

	Budapest*	10 000 főnél népesebb települések*	10 000 főnél kisebb települések*	Összesen
Túl alacsony	88	92	74	75
Éppen megfelelő	10	5	21	20
Túl magas	0	0	0	0
Nem tudja	2	4	5	5
Összesen	100	100	100	100

* A bázist azok az önkormányzatok jelentik, ahol van női képviselő és/vagy jegyző és/vagy polgármester.

Vélemények a női kvótás választási rendszerről

Az esélyegyenlőség megteremtésének egyik – nyugat-európai országokban is alkalmazott – eszköze lehet a kvótás választási rendszer bevezetése, ami azt jelenti, hogy a nők számára a képviselői helyek egy bizonyos százalékát fenntartják, s ezeket a helyeket a választásokat követően csak nők tölthetik be. A kvótás választási rendszer bevezetésének gondolata a megkérdezettek körében nem arat osztatlan örömet, sőt a rendszer megítélésével kapcsolatban igen megosztottak – településtípustól függetlenül – a kérdezettek. A kérdezettek egyik fele mereven elzárkózik attól, hogy a választásokon – akár a parlamenti, akár az önkormányzati választásokon – a nők mind nagyobb számban történő megválasztása érdekében kvótákat állapítsanak meg számukra. A kérdezettek másik fele pártolja a megoldást, az esetek egynegyedében teljes mértékben, az esetek ugyancsak egynegyedében pedig részben, csak bizonyos feltételekkel (6. sz. táblázat).

6. sz. táblázat. A női kvótás választási rendszer támogatottsága (%-os megoszlások)*

	Parlamenti választásoknál	Önkormányzati választásoknál
Teljesen egyetért vele	24	22
Részben egyetért vele	27	26
Egyáltalán nem ért egyet vele	49	52
Összesen	100	100

* A kérdés szövege pontosan: „Mostanában gyakran hangzik el az a vélemény, hogy lehetővé kellene tenni, hogy mind több nő vállaljon szerepet a közéletben, a helyi/országi politikában. Ön mennyire ért egyet azzal az elképzeléssel, hogy állapítsanak meg a parlamenti/önkormányzati választásokon kvótákat a nők számára, hogy bizonyos számú helyet (pl. a képviselői helyek 20–30%-át) csak ők tölthessék be?”

A megkérdezettek a kvótás választási rendszert hasonlóan értékelik, legyen szó akár országos, akár helyi választásról, tehát a rendszert általában véve, összességében ítélik meg. Adataink szerint az átlagosnál nagyobb a kvótás technika preferálása az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők, illetve az idősebbek körében. Tendenciaszerűen jelentkezik: minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik valaki, annál valószínűbb, hogy ellene van a kvótás választási rendszer bevezetésének. Az egyetemi diplomával rendelkezők körében például az abszolút többséget azok alkotják, akik nem támogatják a kvótás technikát, s mindössze egytizednyien vannak teljes mértékben e rendszer mellett. Mindez arra utalhat, hogy vannak, akik a kérdést saját választási esélyeik alapján ítélik meg: a rosszabb esélyek magukkal vonhatják a kvótás választási rendszer preferálását. Összességében az a körülmény, hogy viszonylag sokan ellene vannak a kvótás technikának, azt jelenti, hogy sokan valóban meg akarják méretetni magukat a választáson, nem akarnak kedvezményeket, azt akarják, hogy a szavazás „versenysemleges” környezetben dőljön el.

Női szerepfelfogás

A nők közéleti szerepvállalásának egyik komoly akadályozó tényezője, hogy a társadalmi környezet női szerepfelfogása nagyon szimplifikált, s sok esetben maguk a nők is – különböző okokból kifolyólag – szerepüket elsősorban a családi környezetben definiálják: a családi feladatokat, a gyermeknevelést stb. helyezik előtérbe, háttérbe szorítva a munkahelyi, közéleti karrierszemponokat. Abban talán nincs semmi meglepő, hogy a vizsgált körben értelemeszerűen a hagyományosabbnak mondható női szerepfelfogás kevésbé érvényesül, hiszen a helyi közéleti nők megszólításával egy olyan közegbe kerültünk, ahol az embereknek – családjuk mellett – komoly szakmai, közéleti kihívásoknak is meg kell felelniük.

A felmérésben a kérdezettek egy nagyon direkt választási szituáció elé állítottuk: arra kértük őket, mondják meg, hogy inkább a hagyományosabb női szerepfelfogással tudnak azonosulni – amely csak a családról szól –, vagy inkább egy modernebb szerepfelfogással, amely már a munkahelyi, közéleti ambíciók „kiélésének” is teret enged. A megkeresett helyi közéleti nők 26%-a ért egyet azzal a véleménnyel, hogy egy nőnek elsősorban családayának kell lennie, aki biztosítja a családja egységét, működését. A túlnyomó többség, a válaszadók 74%-a továbblép ezen, és azt is alapvetően fontosnak tartja, hogy egy nőnek a családja mellett szakmai karrierjére is oda kell figyelnie, arra, hogy szakmájában is sikereket tudjon elérni (7. sz. táblázat). Lényegében a női helyi politikusok mindegyik vizsgált szegmensében – nagyobb városokban élők, kisebb városokban élők, alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők, magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők stb. – e modernebb női szerepfelfogás az „uralkodó”.

Ez – mint már említettük – a helyi politikus nők esetében nem olyan meglepő, talán inkább pont az a feltűnő, hogy még ebben a körben is minden negyedik nő inkább a hagyományosabb női szerepfelfogással tud azonosulni, közéleti szerepvállalása ellenére a családi értékeket helyezi előtérbe, s gyakran éppen ez – a gyermekeken, a családokon való segíteni akarás – indukálja a közéleti, közszolgálati szerepvállalást.

Az viszont már kérdéses, hogy a házastársak (élettársak) oldaláról milyen elvárások fogalmazódnak meg, a férfiak körében milyen „ideális” nőkép rajzolódik meg. Az adatok azt mutatják, hogy bár sok esetben a nőkkel kapcsolatos elvárások szinkronban vannak a nők körében megfigyelhető modernebb női szerepfelfogással, összességében azonban a férfiak részéről hangsúlyosabban jelentkezik a hagyományos női szerepek elvárása. A megkérdezett helyi közéleti nők 41%-a szerint férje/élettársa azzal a véleménnyel ért inkább egyet, hogy a mai világban egy nőnek elsősorban családayának kell lennie, aki biztosítja a családja egységét, működését. A modernebb női szerepfelfogás preferálását a kérdezettek 59%-a fogalmazta meg férjével kapcsolatban.

7. sz. táblázat. A hagyományosabb és a modernebb női szerepfelfogás elterjedtsége (%-os megoszlások)

	A megkérdezett női helyi politikusok körében	A férjek/élettársak körében (a megkérdezettek véleménye szerint)
Hagyományosabb női szerepfelfogás*	26	41
Modernebb női szerepfelfogás**	74	59
Összesen	100	100

* Hagományosabb szerepfelfogás: „egy nőnek elsősorban családayának kell lennie, aki biztosítja a családja egységét, működését”.

** Modernebb szerepfelfogás: „egy nőnek mindenképpen törekednie kell arra, hogy szakmai karrierjét is építse, hogy szakmájában is sikereket érhesen el”.

A két oldal – a feleségek és a férjek – eltérő álláspontja önmagában egy potenciális konfliktusforrást vetít előre. (Ez valóban így van. Ott, ahol ilyen eltérés érzékelhető, a nők közéleti munkája miatt gyakran szottak viták kialakulni. Erről rész-

letesebben majd a következő részben szólunk.) Összességében a házasságban/élettársi kapcsolatban élő megkérdezettek kb. egyötödénél lehet megfigyelni, hogy a felek eltérő nő-képpel rendelkeznek. E párkapcsolatokban a feleségek a modernebb női szerepfelfogással azonosulnak, a férfiek pedig a hagyományosabb, konzervatívabb női szerepfelfogással. A szinkronitás hiánya elsősorban a kisebb településen élő nők körében figyelhető meg, a nagyobb városokban élők körében a feleségek és a férfiek véleménye jobban „összecseng”.

A modernebb női szerepfelfogással való azonosulás nem azt jelenti, hogy a helyi közéletben tevékenykedő nők olyan női karrierutak képviselői lennének, akik gyakran családi, magánéletüket „áldozzák fel” munkahelyi, közéleti karrierjük érdekében. Közéleti szerepük az anyasággal, a „klasszikus” női feladatok vitelével szervesen és nagyon erőteljesen összekapcsolódik. Ha csak a háztartási teendőket vizsgáljuk, a háztartási munkák nagy részét otthon a feleségek végzik, függetlenül attól, hogy a modernebb vagy a hagyományosabb női szerepfelfogást fogadják el inkább. Adataink szerint a megkérdezett, párkapcsolatban élő közéleti nők az alap háztartási feladatok – főzés, takarítás, gyerekkel való foglalkozás stb. – körülbelül 70-80%-át látják el, a háztartási munka java része tehát rájuk hárul (8. sz. táblázat).

8. sz. táblázat. A háztartási munkák otthoni vitele: ha 100%-nak vesszük az egyes háztartási feladatokra jutó munkamennyiséget, ebből a kérdezettek mennyit vállalnak

(átlagszázalékok a házastársi, illetve élettársi kapcsolatban élők körében, annak bontásában, ki milyen női szerepfelfogással azonosul elsősorban)

	A hagyományosabb női szerepfelfogással azonosulók körében	A modernebb női szerepfelfogással azonosulók körében	Összesen
Főzés	84	80	81
Gyerekekkel való tanulás*	86	73	77
Idős vagy beteg családtagok gondozása**	72	77	75
Takarítás	66	74	72
Bevásárlás	76	64	67

* Csak azok körében, akiknek van iskolás korú gyermekük, ők oszloponként a megkérdezettek 42, 36, illetve 38%-át jelentik.

** Csak azok körében, akiknél van idős vagy beteg családtag, ők oszloponként a megkérdezettek 34, 17, illetve 21%-át jelentik.

A családi környezet hatása

A közéleti szerepvállalás számos ponton válthat ki konfliktusokat a családokban. Bár a családi környezet sok esetben támogatóan áll a nők közéleti szerepvállalásához, azonban felmérésünk azt mutatja, hogy vannak apróbb, s néha komolyabb súrlódási pontok. A felmérés során a kérdezetteket megkértük, hogy beszéljenek arról, családjuk miképpen vélekedik közéleti munkájukról. A kérdezettek az iskolai osztályzás mintájára értékelték családtagjaik hozzáállását: mennyire támogatóak, mennyire örülnek a közéleti szerepvállalásnak.

Az összesített adatok első ránézésre kedvezőek, hiszen a támogatás szintje általában meghaladja a jó, 4,0-es átlagszintet (9. sz. táblázat). Azonban csak az érintettek feléről lehet azt elmondani, hogy maximálisan – a maximális pontszámmal – támogatják feleségük, édesanyjuk stb. közéleti ambícióját, adnak 5-ös osztályzatot. Egynegyednyien valamivel kisebb mértékben adnak fizikai vagy erkölcsi támogatást (4-es osztályzat), ugyancsak egynegyednyien pedig vagy közömbösebbek (3-as osztályzat) vagy már kritikusabb hangot ütnek meg (1–2-es osztályzat).

9. sz. táblázat. A családi környezet támogató, ösztönző szerepe: a család, az ismerősök, barátok mennyire támogatják a kérdezettet közéleti munkájában, mennyire örülnek annak, hogy részt vesz a helyi politikában? (%-os megoszlások)

	Férj/élettárs	Ismerősök/barátok	Gyerekek	Szülők
Nagyon (5-ös osztályzat)	56	48	55	51
4	23	32	19	17
3	16	11	17	16
2	4	4	4	4
Egyáltalán nem (1-es osztályzat)	2	3	5	13
Összesen	100	100	100	100
Átlagosan	4,27	4,18	4,14	3,89

Ha közvetlenül arra kérdezzük rá, a családon belül a kérdezettek aktív közéleti szerepvállalása elő szokott-e idézni konfliktushelyzeteket, akkor a családok kb. feléről lehet azt elmondani, hogy igen. A házasságban/élettársi kapcsolatban élőknek 50%-a jelezte, hogy közéleti munkájuk a családban problémákat szokott okozni. Relatív többségüknél konfliktushelyzetek ritkán szoktak előjönni (45%), de vannak, akiknél a konfliktusok igen gyakoriak szoktak lenni (5%) (10. sz. táblázat). Ez utóbbiak egy része minden bizonnyal a váláshoz is elvezethet. Ezt okkal feltételezhetjük, hiszen a nagyobb városokban az elvált kérdezettek egynegyede jelezte, hogy válásában közéleti szerepvállalása – illetve a másik oldalról ennek nem tolerálása – komoly szerepet játszott. A kisebb településeken pedig a válások kb. 10%-a vezethető vissza – részben – erre a körülményre (11. sz. táblázat).

10. sz. táblázat. A családjában milyen gyakran fordulnak/fordultak elő konfliktusok aktív közéleti szerepvállalása miatt? (%-os megoszlások a kérdezettek családi állapota szerint)

	Hajadon	Házás (élettársi kapcsolat)	Elvált	Özvegy	Összesen
Gyakran	9	5	9	0	5
Ritkán	27	45	8	10	37
Soha	64	50	83	90	58
Összesen	100	100	100	100	100

11. sz. táblázat. A házasságok, élettársi kapcsolatok felbomlásában szerepet játszott-e a kérdezettek közéleti szerepvállalása? (%-os arányok)

	Budapest	10 000 főnél népesebb települések	10 000 főnél kisebb települések	Összesen
Az érintettek körében az esetek hány százalékában játszott szerepet a válásban a közéleti munka	24	19	13	15
Az érintettek aránya: azok százalékos aránya, akik elváltak, illetve megszűnt élettársi kapcsolatuk	40	32	12	14

Az érvényesülést meghatározó tényezők a helyi közéletben

A nők tömegesebb közéleti szerepvállalása egy tradicionális jellegű közegben mindenképpen komolyabb akadályokba ütközik. A tradicionális nő-kép a közéleti szerepvállalást idegen elemként kezeli, s a nő központi feladataként a családi élet szervezését, a háztartás vitelét, a gyerekek nevelését határozza meg. Az eddigiekben a családi környezet segítő vagy korlátozó szerepét vizsgáltuk, ebben a fejezetben továbblépünk, s a nők érvényesülési lehetőségét a közéleti szférában nézzük meg. Azt vizsgáljuk meg, hogy a közéleti pályára kerülést, s a közéleti pályán való sikeres működést a kérdezettek szerint mi határozza meg – pl. a pártpolitikai hovatartozás, családi háttér, életkor stb. –, s mindebben a nemi hovatartozásnak, annak, hogy az adott helyi politikus nő vagy férfi, mennyiben van segítő vagy hátráltató szerepe. Kérdésünk a politika „küzdőterét” érintette – a közéleti pályán mennyire érzik a kérdezettek a nemi tényező befolyását – emellett azonban kitértünk a „civil”, munkahelyi környezetre is, ami egy összehasonlítási alapot teremthet: mennyiben vannak eltérések a politikai pálya, illetve a „mezei” munkahelyi környezet megítélésében.

Az adatok azt mutatják, hogy az értékelésekben különbségek nem nagyon vannak, a kérdezettek hasonlóan nyilatkoznak arról, szerintük mi határozza meg azt, hogy valakinek a közéleti pályán sikere van-e, illetve hogy valaki a munkahelyén előre tud-e lépni. A kérdezetteknek általunk meghatározott tényezőket – szám szerint nyolcat – kellett az iskolai osztályzás mintájára értékelniük, s az eredmények azt mutatják, hogy az egyes tényezők hatását az interjúalanyok e két területen gyakran azonosnak érzik. Így mindkét területen a válaszadók elsősorban a tehetségnek, a szakmai rátermettségnek tulajdonítanak jelentőséget, de emellett ugyancsak sokan gondolják azt, hogy az érvényesülésben az ismertségeknek és a kapcsolatoknak is komoly befolyása van – különösen a politika világában –, s azt sem árt, hogy ha az ember jó kapcsolatokat ápol a vezetőkkel. Összefoglalóan tehát a kérdezettek szerint alapvetően a szakmai kvalitások, illetve a kapcsolati tőke milyensége határozza meg az érvényesülési lehetőségeket (12. sz. táblázat).

12. sz. táblázat. Az érvényesülést meghatározó lehetséges tényezők – köztük a nemi tényező – értékelése*

(átlagok – 1: egyáltalán nincs szerepe, 5: nagyon nagy szerepe van – és helyezési sorszámok)

	Politikai szféra, közéleti pálya		Munkahelyi szféra	
	átlag	helyezési sorszám	átlag	helyezési sorszám
A tehetség, a szakmai rátermettség	4,27	1	4,24	1
Az ismeretségek, a kapcsolatok	4,08	2	3,69	3
A vezetőkkal kialakított jó viszony	3,92	3	3,95	2
A családi háttér	3,59	4	3,18	5
Az életkor, az hogy valaki fiatal vagy idős	2,85	5	3,51	4
Az, hogy valaki férfi vagy nő	2,76	6	2,99	6
A pártpolitikai hovatartozás	2,70	7	2,40	7
A véletlen, a szerencse	2,50	8	2,38	8

* A kérdés szövege pontosan, politikai szféra: „Különböző vélemények vannak arról, hogy mi segíthet abban, hogy valaki a közéleti pályáján minél sikeresebb legyen.

Véleménye szerint a kártyalapon szereplő tényezők milyen szerepet játszanak ebben?”

Munkahelyi szféra: „Különböző vélemények vannak arról, hogy mi segíthet abban, hogy valaki a munkahelyén előre tudjon lépni. A kártyalapon szereplő tényezők általában milyen szerepet játszanak az emberek munkahelyi előmenetelében, előrelépésében?”

A nemi hovatartozás hatását már csekélyebbnek érzik az interjúalanyok. Van ennek a tényezőnek is hatása, de a többi tényezőhöz képest nem mondható kiugróan erőteljesnek. Összességében – a megkérdezettek egészét nézve – a nemi tényező kapcsán az index értéke a közepesnél valamivel kisebb erejű hatásról árulkodik. Az átlagok az 1–5-ig terjedő skála mentén 2,76-ot, illetve 2,99-et mutatnak, a kérdezettek tehát a nemi tényező hatását még inkább a munkahelyi szférában érzik valamelyest erőteljesebbnek.

Az adatok területi bontása egy fontos összefüggésre hívja fel a figyelmet. A kisebb településeken élők ugyanis az átlagosnál kisebb, a nagyobb városokban élő képviselők pedig az átlagosnál nagyobb szerepet tulajdonítanak ennek a tényezőnek. Utóbbiak esetében a nemi tényező hatásának intenzitását mérő index meghaladja a közepes szintet, ami azt mutatja, hogy e tényező elsősorban a nagyvárosiasabb közegben hat (13. sz. táblázat). Ha százalékos formában nézzük az adatokat: a nagyobb városokban majdnem minden második kérdezett tartja viszonylag erőteljesnek a nemi tényező hatását, a kisebb településeken ugyanez már csak a kérdezettek egynegyedéről, egyharmadáról mondható el (14. sz. táblázat).

13. sz. táblázat. A nemi hovatartozásnak (az, hogy valaki férfi vagy nő) az érvényesülésben játszott szerepe a kérdezettek szerint, attól függően, hogy ki milyen településen dolgozik (átlagok – 1: egyáltalán nincs szerepe, 5: nagyon nagy szerepe van)

	Budapest	10 000 főnél népesebb települések	10 000 főnél kisebb települések	Összesen
	Politikai szféra, közéleti pálya	3,04	3,25	2,72
Munkahelyi szféra	3,24	3,37	2,94	2,98

14. sz. táblázat. Azok százalékos aránya, akik szerint a nemi hovatartozásnak (az, hogy valaki férfi vagy nő) az érvényesülésben fontos szerepe van (%-os arányok, akik a nemi tényező hatását 4-esre vagy 5-ösre (nagyon nagy szerepe van) értékelik)

	Budapest	10 000 főnél népesebb települések	10 000 főnél kisebb települések	Összesen
	Politikai szféra, közéleti pálya			
4-es osztályzat	25	32	18	19
5-ös osztályzat	18	12	6	7
Összesen (4+5)	43	44	24	26
Munkahelyi szféra				
4-es osztályzat	20	28	21	22
5-ös osztályzat	21	15	10	11
Összesen (4+5)	41	43	31	33

Összességében a vizsgált befolyásoló tényezők listáján a nemi tényező a 6. helyen (12. sz. táblázat) jelentkezik. Kisebb hatásúnak a kérdezettek mindössze fatalista megfogalmazásunkat – a véletlen, a szerencse – érzik, illetve a kérdezettek szerint az érvényesülésben a pártpolitikai hovatartozás is kisebb szerepet játszik. Ez utóbbi mindenképpen figyelemre

méltó, különösen, hogy elemzésünk a politika világról szól. E tényező háttérbe szorulása azonban „csak” a kisebb településeken figyelhető meg, ahol a pártosodás jóval kisebb mértékű, s a képviselők gyakran függetlenként nyerik el mandátumukat. A pártpolitikai hovatartozás befolyását a kérdezettek a nagyobb településeken sokkal magasabbnak érzik, s az egyik legfontosabb befolyásoló tényezőként értékelik.

A pártpolitikai tényező előtérbe kerülése egyértelműen a nagyobb önkormányzatok „pártos” működésével hozható összefüggésbe, hiszen a fővárosban a megkérdezettek 80%-a párttag, a nagyobb vidéki városokban pedig 60%-a. Ugyanakkor a női helyi politikusok mindössze 7%-a kapcsolódik politikai párthoz a kisebb településeken. A kisebb településeken a helyi politikusok szervezeti kötődései inkább valamilyen civil, önszerveződő egyesülethez, szövetséghez stb. kapcsolhatók (15. sz. táblázat).

15. sz. táblázat. A megkérdezettek szervezeti kötődései (%-os arányok)

	Budapest	10 000 főnél népesebb települések	10 000 főnél kisebb települések	Összesen
Párttag	80	60	7	11
Valamilyen egyéb szervezet, egyesület tagja	63	73	54	55
Összesen, valamelyik	92	88	56	59

Összességében tehát a nemi tényező befolyásához képest a kérdezettek egyértelműen fontosabb szerepet tulajdonítanak az érvényesülésben a tehetségnek, a kapcsolatoknak, a vezetőkkel kialakított jó viszonyoknak, a családi háttérnek – s a nagyobb városokban –, a pártpolitikai hovatartozásnak is. Az interjúalanyok valamennyire az életkornak is – annak, hogy valaki fiatal vagy idős – nagyobb szerepet tulajdonítanak, igaz, a politikában e két demográfiai tényezőnek az értékelése majdnem egybeesik. Az adatok tehát azt mutatják, hogy ha a közéletben vannak is nemi megkülönböztetések, e diszkriminációk mintha nem okoznának jelentősebb problémát, mint az életkor szerinti megkülönböztetésekből fakadó diszkriminációs jelenségek.

A női lét előnyei és hátrányai, diszkriminációs tapasztalatok

Összességében tehát más tényezőkkel összevetve a nemi hovatartozásnak a helyi közéletben nem tulajdonítanak olyan nagy jelentőséget a kérdezettek, de mint láttuk, a nagyobb városokban így is a kérdezettek 40–45%-a, a kisebb településeken pedig 25–30%-a gondolja úgy, hogy a közéleti/munkahelyi szférában ez a tényező jelen van és működik.

A nemi tényező hatását az ember óhatatlanul is negatív irányú diszkriminációként értelmezi. Az esetek nagy részében ez valóban így van, többen is említést tesznek olyan esetről, amikor női mivoltuk miatt valamilyen diszkriminációs megkülönböztetés érte őket. Azonban a női mivoltuk a munkahelyi/közéleti szférában előnyei is lehetnek. A felmérés során ezért a megkérdezetteket megkértük arra, hogy mondják meg, közéleti pályafutásuk során volt-e olyan pillanat, amikor hátrányát érezték annak, hogy nők, illetve volt-e olyan alkalom, amikor éppen ellenkezőleg, inkább az előnyét.

Bár a felmérés alapvetően a közéleti szférát célozza meg, az előző fejezethez hasonlóan a politika világa mellett elemzésünkbe – összehasonlítási alapként – itt is bevontuk a „civil” munkahelyi környezetet, vajon itt milyen egyenleget mutat az előnyök és hátrányok összevetése.

A munkahelyi környezetben az egyenlegek egyértelműen negatív értékeket mutatnak. Különösen a nagyobb vidéki városokban, ahol 42%-nyian említettek negatív példát, s 20%-nyian pozitívát. De ugyancsak negatív az egyenleg a fővárosban (hátrány 31%, előny 23%), illetve – ha alacsonyabb szinten is – a kisebb településeken (hátrány 26%, előny 12%) (16. sz. táblázat). Míg általában a munkahelyi közegben inkább a negatív irányú diszkrimináció a meghatározóbb, addig a helyi közélet szintjén már nem ennyire kedvezőtlen a helyzet. Sőt a fővárosban kifejezetten kedvező képet mutatnak az adatok, hiszen úgy tűnik, hogy itt a női mivolt nemhogy hátrányokat okozna, hanem éppen ellenkezőleg, gyakran előnyökkel jár. Felmérésünk során a budapesti kérdezettek 40%-a említett pozitív jellegű példát – előfordult vele, hogy a közéletben előnyét érezte annak, hogy nő –, s csak 15%-nyian jelezték ennek fordítottját, hogy női mivoltuk hátrányát kellett éreznük. (Fontos megjegyeznünk, hogy felmérésünk értelemszerűen a már „befutott” – megválasztott, kinevezett stb. – képviselőket helyezi előtérbe. A lehetséges diszkriminációval kapcsolatban bizonyára másfajta következtetést is le lehetne vonni, ha olyan nőket interjúvolnánk meg, akik – bár szerettek volna, de valamilyen oknál fogva – nem tudtak közéleti pályára lépni.)

A budapestiek mellett a nagyobb vidéki városokban is sokan jelezték pozitív jellegű példát (33%), igaz, itt már a negatív töltésű élmények valamivel gyakrabban kerültek szóba (34%). S ugyanez mondható el a kisebb településeken dolgo-

zó képviselőkről is, ahol az egyenleg negatív értéket vesz fel: 17%-nyian említettek valamilyen hátrányos jellegű megkülönböztetésre utaló esetet, s 11%-nyian beszéltek valamilyen pozitív tartalmú eseményről (17. sz. táblázat). Feltűnő, hogy a kisebb településeken az érintettek aránya – akár az előnyök, akár a hátrányok vonatkozásában – jóval alacsonyabb, mint a nagyobb városokban. Ez megint csak arra hívja fel a figyelmet, hogy a nemi tényező – közvetlen, a kérdezettek által megfogalmazottan, s lereagálva – elsősorban a nagyvárosiasabb közegben fejt ki hatást.

16. sz. táblázat. Pozitív, illetve negatív irányú nemi diszkriminációs események előfordulási gyakorisága a munkahelyi szférában* (%-os arányok)

	Budapest	10 000 főnél népesebb települések	10 000 főnél kisebb települések	Összesen
Pozitív	23	20	12	13
Negatív	31	42	26	27

* A kérdés szövege pontosan: „Ön a munkája során a munkahelyén/munkahelyein érezte-e valaha előnyét/hátrányát annak, hogy nő?”

17. sz. táblázat. Pozitív, illetve negatív irányú nemi diszkriminációs események előfordulási gyakorisága a politikai szférában* (%-os arányok)

	Budapest	10 000 főnél népesebb települések	10 000 főnél kisebb települések	Összesen
Pozitív	40	33	11	13
Negatív	15	34	17	18

* A kérdés szövege pontosan így hangzott: „Ön a közéleti pályafutása során érezte-e valaha előnyét/hátrányát annak, hogy nő?”

A női politikusok befolyása az önkormányzati döntésekre

A női érdekek megjelenésének lehetőségét az önkormányzatok munkájában egyrészt már önmagában az meghatározza, hogy mennyi nő kerül/kerülhet be az önkormányzati képviselő-testületekbe, de befolyással van erre az is, hogy a megválasztott nők mennyiben tudnak az önkormányzatok működésére hatni, mekkora döntésbefolyásoló erővel rendelkeznek. Adataink azt mutatják, hogy a nagyobb településeken a férfiak erőteljesebb reprezentációja egyben egy erősebb döntési potenciált is magával von. A kisebb településen, ahol bár ugyancsak alacsony a nők reprezentációja, az önkormányzatok működésére kevésbé nyomja rá a bélyegét a férfi dominancia. A felmérés során a megkérdezetteket megkértük arra, hogy egy szituatív kérdés segítségével nyilatkozzanak: szerintük az önkormányzat különböző hatalmi szereplői mennyire vannak befolyással az önkormányzat döntéseire. A kérdezettek 13 tényező befolyását értékelhették, köztük a képviselőtestület férfi, illetve női tagjainak döntésbefolyásoló erejét. Értelemszerűen az adatok azt mutatják, hogy az önkormányzat döntésére a képviselők igen nagy hatással vannak. Egy 1–5-ig terjedő skálán a nőktől a férfi képviselők 4,02 pontot kaptak, önnön befolyásukat pedig a kérdezettek átlagosan 3,93-ra értékelik. Ennél magasabb „osztályzatot” egyébként csak a települések polgármesterei könyvelhetnek el (4,26) (18. sz. táblázat).

18. sz. táblázat. Az önkormányzat működését, döntését befolyásoló tényezők rangsora*

(átlagok – 1: egyáltalán nincs szerepe, 5: nagyon nagy szerepe van)

	Döntésbefolyásoló erő
Polgármester	4,26
Az önkormányzati képviselő-testület férfi tagjai	4,02
Az önkormányzati képviselő-testület női tagjai	3,93
A Polgármesteri Hivatal	3,90
Jegyző	3,80
Az önkormányzati bizottságok	3,73
A helyi lakosok, állampolgárok	3,34
Helyi egyesületek, civil szervezetek	2,57
Vállalkozók, üzletemberek, helyi gazdálkodó szervezetek	2,44
Egyház	2,17
A pártok helyi szervezetei	1,80
Helyi sajtó	1,80

* A kérdés pontos szövege: „Véleménye szerint, abban, hogy az önkormányzat az egyes területeknek mekkora prioritást ad (pl. milyen költségvetést fogad el) milyen szerepe, befolyása van a következő intézményeknek, személyeknek?”

A férfi és a női képviselők közel azonos befolyása a döntésekre azonban, mint már említettük, csak a kisebb településeken figyelhető meg. A nagyobb településeken már szétnyílik az olló. A fővárosban például a női képviselők döntésbefolyásoló ereje közepes szintre esik vissza (3,33), s jóval elmarad a férfiak körében jelentkező értéktől (3,73). Ugyanez figyelhető meg a nagyobb vidéki városokban is, ahol a női képviselők ráhatása a folyamatokra 3,50 pontnyi, a férfiaké pedig 3,93 (19. sz. táblázat). Ha százalékos formában nézzük az adatokat: miközben a kisebb településeken a megkérdezett nők kb. háromnegyede tartja viszonylag erőteljesnek a nők befolyását az önkormányzat döntéseire – ad 4-es vagy 5-ös osztályzatot –, ugyanez az érték a nagyobb városok esetében „csak” 50% körül mozog. Ezzel szemben a férfi képviselők esetében mindhárom településtípuson a megkérdezettek kb. háromnegyede nyilatkozik olyan értelemben, hogy a férfiak döntési pozíciója nagyon meghatározó (20. sz. táblázat).

19. sz. táblázat. A férfi, illetve a női képviselők döntésbefolyásoló szerepének megítélése, attól függően, hogy ki milyen településen dolgozik (átlagok - 1: egyáltalán nincs szerepe, 5: nagyon nagy szerepe van)

	Budapest	10 000 főnél népesebb települések	10 000 főnél kisebb települések	Összesen
Férfi képviselők	3,73	3,93	4,04	4,02
Női képviselők	3,33	3,50	3,97	3,93

20. sz. táblázat. Azok százalékos aránya, akik szerint a férfi, illetve a női képviselőknek az önkormányzatok döntésében erős döntésbefolyásoló szerepe van (%-os arányok, akik a képviselők befolyását 4-esre vagy 5-ösre »nagyon nagy szerepe van« értéklik)

	Budapest	10 000 főnél népesebb települések	10 000 főnél kisebb települések	Összesen
<i>Férfi képviselők</i>				
4-es osztályzat	46	34	32	32
5-ös osztályzat	22	40	44	43
Összesen (4+5)	68	74	76	75
<i>Női képviselők</i>				
4-es osztályzat	32	27	33	33
5-ös osztályzat	16	30	40	38
Összesen (4+5)	48	57	73	71

A női politikusok tevékenységi köre az önkormányzatokban

A női képviselők döntésbefolyásoló ereje a nagyobb városokban tehát elmarad a férfiakétól. Ez részben azzal az egyszerű ténnyel magyarázható, hogy itt a nők sokkal nagyobb mértékben alulreprezentáltak, s így már számarányuknál fogva is kisebb ráhatással lehetnek a döntésekre. De a háttérbe szorulásban szerepet játszhatnak más tényezők is, olyan tényezők, amelyek az önkormányzat belső formális vagy informális működési rendjéből fakadnak. Egy ilyen tényező lehet például az, hogy a nők az önkormányzatokon belül gyakran olyan – önmagában fontos – feladatokkal foglalkoznak, amelyek viszont az önkormányzatok egészének működése szempontjából kevésbé fontosak vagy éppen periférikus területeknek számítanak.

Minden bizonnyal belső késztetések is – egyéni érdeklődés, értékválasztás, szakértelem – meghatározzák, hogy a női politikusok milyen önkormányzati területeket, feladatcsoportokat vállalnak fel, de sok esetben erre külső körülmények is befolyással lehetnek. (Például a nagyobb településeken, ahol az önkormányzatok egy pártpolitikai erőterben működnek, s a feladatkörök delegálás révén is kijelölődhetnek.)

Az a tény, hogy mindegyik vizsgált településtípuson a nők általában ugyanazokat a feladatköröket emelik ki – a felmérés által érintett 16 működési terület közül mindhárom településtípuson ugyanaz a hét található az 1–7. helyen, igaz, más-más sorrendben –, mindenképpen arra utal, hogy vannak „nőies” és vannak „férfias” feladatkörök az önkormányzatoknál. A megkérdezett nők ugyanis az oktatás helyzetével, a bölcsődei–óvodai ellátással, a szociális segélyezéssel, a közművelődéssel, az időskorúak ellátásával, az egészségügyi ellátással és a környezetvédelemmel foglalkoznak legintenzívebben az önkormányzatokon belül (21. sz. táblázat). Apróbb hangsúlyeltolódások ugyan

vannak – így a nagyobb városokban a nők hangsúlyosabban foglalkoznak az egészségüggyel vagy az időskorúak helyzetével –, azonban a vizsgált településtípusokon inkább az azonosságok dominálnak. (Így például a nők által preferált területek listáján a szociális segélyezés kérdése mindenhol az 1–3. helyen található.)

Ha viszont azt nézzük, hogy a megkérdezettek szerint az önkormányzatoknál mely működési területek a legfontosabbak, akkor azt lehet megállapítani, hogy a megkérdezettek az általuk preferált területet az önkormányzat egészének működése szempontjából nem mindig tekintik fontosnak. A fővárosban a kérdezettek által leginkább preferált 7 terület közül 4 tekinthető az átlagnál fontosabbnak, a nagyobb vidéki városokban 3, a községekben pedig 5, tehát a helyzet még itt a legjobb. Az önkormányzatok működése szempontjából legfontosabb három nagyobb terület a kisebb településeken: az oktatás szférája (bölcsőde, óvoda, iskola), az egészségügy/időskorúak helyzete és az infrastrukturális fejlesztések. A nagyobb vidéki városokban új elemként megjelenik a helyi gazdaság fejlesztése, a lakásépítés is, a fővárosban pedig a közbiztonság kérdése illetve a szociális segélyezés témaköre is (22. sz. táblázat).

A női érdekek megjelenésének hiányát tehát nemcsak az válthatja ki, hogy a nők általában csak kis számban képviseltetik magukat a képviselőtestületekben, hanem az is, hogy a mandátumhoz jutott – megválasztott – nők az önkormányzaton belül egy sor fontos részterületen nem tudnak igazán megjelenni, csak kevés befolyásuk van az eseményekre. Ahhoz, hogy plasztikusan láthassuk, melyek ezek a területek, képeztünk egy mutatót, egy indexszámot. Ha az index magas, azaz pozitív értéket mutat, akkor az adott területről azt lehet elmondani, hogy a női képviselők az adott terület fontosságához mérten kellő reprezentációval rendelkeznek, míg ezzel ellentétben, ha az érték alacsony, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy hiányzik a kellő reprezentáció, s átcsúszik a döntés joga a férfiak kezébe. Ez az „átcsúszás” elsősorban a gazdasági jellegű területeken figyelhető meg, így például a helyi gazdaság fejlesztésénél, az infrastrukturális fejlesztéseknél, a munkanélküliség kezelésénél és a lakásépítkezéseknél (23. sz. táblázat). De ugyancsak jelentősebb a női képviselet hiánya az egészségügynél és a közbiztonságnál. Ezek tehát azok a területek, ahol az önkormányzat munkájában a nők a legkisebb befolyással rendelkeznek.

21. sz. táblázat. Az önkormányzat munkájában a kérdezettek mely területtel/területekkel foglalkoznak a legintenzívebben (%-os arányok)

	Budapest		10 000 főnél népesebb települések		10 000 főnél kisebb települések		Összesen	
	%	helyezési sorszám	%	helyezési sorszám	%	helyezési sorszám	%	helyezési sorszám
Alap- és középfokú oktatás	39	4	54	3	61	1	60	1
Bölcsődei, óvodai ellátás	30	6	40	5	49	2	48	2
Szociális segélyezés	54	1	55	1-2	41	3	42	3
Időskorúak ellátása	41	3	48	4	39	5	40	4-5
Közművelődés (könyvtár, művelődési ház stb.)	29	7	32	7	40	4	40	4-5
Egészségügyi ellátás	44	2	55	1-2	37	6	38	6
Környezetvédelem	31	5	34	6	31	7-8	31	7
Infrastrukturális fejlesztések (víz, gáz, világítás stb.)	16	12	29	8	31	7-8	30	8
A munkanélküliség kezelése	18	10-11	22	11	23	9	23	9
Nemzeti, etnikai, kisebbségi jogok védelme	14	13	16	12	12	10	12	10
A helyi gazdaság fejlesztése	9	15	24	9-10	11	11-12	11	11-12
Közbiztonság	19	9	15	13	11	11-12	11	11-12
Lakásépítés	18	10-11	24	9-10	9	13	10	13
Nők elleni erőszak kérdése	5	16	4	16	6	14	6	14-15
Tömegközlekedés	10	14	14	14	5	15	6	14-15
Egyéb	21	8	10	15	3	16	4	16

22. sz. táblázat. A kérdezettek szerint az önkormányzat munkájában melyek a legfontosabb területek (%-os arányok)

	Budapest		10 000 főnél népesebb települések		10 000 főnél kisebb települések		Összesen	
	%	helyezési sorszám	%	helyezési sorszám	%	helyezési sorszám	%	helyezési sorszám
Alap-, és középfokú oktatás	61	4-5	66	3	72	1	72	1
Egészségügyi ellátás	76	1	61	4-5	68	2	68	2
Infrastrukturális fejlesztések (víz, gáz, világítás, stb.)	58	6-7	73	1	65	3	65	3
Bölcsődei, óvodai ellátás	41	9	44	10	64	4	62	4-5
Időskorúak ellátása	61	4-5	48	7	63	5	62	4-5
Környezetvédelem	50	8	42	11	57	6	56	6
A munkanélküliség kezelése	32	11	49	6	56	7	55	7
A helyi gazdaság fejlesztése	35	10	70	2	49	8	50	8
Szociális segélyezés	64	3	47	8-9	44	9-10	45	9
Közbiztonság	69	2	47	8-9	44	9-10	44	10
Lakásépítés	58	6-7	61	4-5	35	12	38	11
Közművelődés (könyvtár, művelődési ház stb.)	24	14	36	13	37	11	36	12
Nemzeti, etnikai, kisebbségi jogok védelme	19	15	26	14	21	13	22	13
Tömegközlekedés	30	12	39	12	14	14	15	14
Nők elleni erőszak kérdése	4	16	8	16	10	15	10	15
Egyéb	25	13	15	15	6	16	7	16

23. sz. táblázat. A nők mennyiben vannak jelen az önkormányzat működésének legfontosabb területein? (index-számok)*

	Budapest		10 000 főnél népesebb települések		10 000 főnél kisebb települések		Összesen	
	index	helyezési sorszám	index	helyezési sorszám	index	helyezési sorszám	index	helyezési sorszám
Közművelődés (könyvtár, művelődési ház stb.)	0,05	1	-0,04	3	0,03	1	0,04	1
Szociális segélyezés	-0,10	5	0,08	1	-0,03	2-3	-0,03	2-3
Egyéb	-0,04	3	-0,05	6	-0,03	2-3	-0,03	2-3
Nők elleni erőszak kérdése	0,01	2	-0,04	4-5	-0,04	4	-0,04	4
Tömegközlekedés	-0,20	9-10	-0,25	11	-0,09	5-6	-0,09	5
Nemzeti, etnikai, kisebbségi jogok védelme	-0,05	4	-0,10	9	-0,09	5-6	-0,10	6
Alap-, és középfokú oktatás	-0,22	11	-0,12	10	-0,11	7	-0,12	7
Bölcsődei, óvodai ellátás	-0,11	6	-0,04	4-5	-0,15	8	-0,14	8
Időskorúak ellátása	-0,20	9-10	0,0	2	-0,24	9	-0,22	9
Környezetvédelem	-0,19	8	-0,08	8	-0,26	10-11	-0,25	10
Lakásépítés	-0,40	14	-0,37	14	-0,26	10-11	-0,28	11
Egészségügyi ellátás	-0,32	13	-0,06	7	-0,31	12	-0,30	12
A munkanélküliség kezelése	-0,14	7	-0,27	12	-0,33	13-14	-0,32	13
Közbiztonság	-0,50	16	-0,32	13	-0,33	13-14	-0,33	14
Infrastrukturális fejlesztések (víz, gáz, világítás stb.)	-0,42	15	-0,44	15	-0,34	15	-0,35	15
A helyi gazdaság fejlesztése	-0,26	12	-0,46	16	-0,38	16	-0,39	16

* Együtthatók, ha az index értéke közelít a +1-hez, akkor a nők mind teljes számban jelen vannak az önkormányzat legfontosabb működési területein, ha a -1-hez közelít, akkor mind kevésbé.

A női politikusok készségei és képességei

Vannak olyan vélemények, hogy a nők háttérbe szorulásának egyik kiváltó tényezője az is lehet, hogy a nők nem minden esetben rendelkeznek mindazon készségekkel, képességekkel, amelyek a politikusi pályához elengedhetetlenül szükségesek. Adataink ezt az összefüggést egyáltalán nem támasztják alá, ha abból indulunk ki, hogy a megkérdezettek milyen készségeket, képességeket definiálnak egy helyi politikus immanens részeként. A felmérés során a megkérdezettek számára egy 12 tulajdonságból álló listát adtunk meg, s arra kértük őket, hogy válasszák ki azt a négy tulajdonságot, amelyet a legfontosabbnak tartanak. Ennek segítségével első lépcsőben azt nézzük meg, hogy a megkérdezettek a helyi politikus ideáltípusához milyen tulajdonságokat kapcsolnak: szerintük mi kell ahhoz, hogy egy helyi politikus a munkájában igazán sikeres tudjon lenni. Összességében hat olyan tulajdonság emelhető ki, amelyet – mindhárom településtípuson – a megkérdezettek legalább egyharmada fontosnak tart. (A tulajdonságok megítélésével kapcsolatban egyébként általában véve azt lehet megállapítani, hogy a megkérdezettek függetlenül attól, hogy hol, milyen településen dolgoznak, ugyanazokat a tulajdonságokat tartják fontosabbnak, illetve kevésbé fontosnak.) A tulajdonságlista 1–6. helyén mindhárom településtípuson ugyanaz a hat tulajdonság szerepel (24. sz. táblázat). Első helyen mindenhol a tisztesség és a becsület található (88%), második helyen pedig a szakmai képzettség (54%). A kompromisszumra törekvést a nagyobb településeken relatíve jobban kiemelik (48%), a kisebb településeken pedig a humánus, emberségesség, empátia az átlagnál valamivel fontosabb (53%). Ezek után jön még – mint fontos, elvárt tulajdonság – a konfliktuskezelő képesség (40%), illetve a kommunikációs készség (31%). E tulajdonságokhoz képest a kérdezettek már kisebb számban tartják fontosnak az önállóságot/találékonytságot (25%), a keménységet/határozottságot (23%), a jó modort/fellépést (19%), a rutint/tapasztalatot (11%), a kockázatvállaló készséget (10%) és az önérdékérvényesítő képességet (2%).

A második lépcsőben azt néztük meg, hogy a kérdezettek mindezen tulajdonságok mentén hogyan értékelik a női helyi politikusok „társadalmát”: a vizsgált tulajdonságokat mennyire tartják magukra – illetve általában a női helyi politikusokra – nézve jellemzőeknek. (Az interjúalanyok az iskolai osztályozás mintájára, 1–5-ig adhattak értékelést.) Az adatok azt mutatják, hogy a kérdezettek elsősorban azon tulajdonságok mentén emelik ki a női politikusokat, amelyeket fontosnak is tartanak. Így mindhárom településtípuson a megkérdezettek legjellemzőbb tulajdonságként a humánus, az emberségességet, az empátiát emelik ki, második helyen pedig a becsületet, a tisztességességet (4,56, illetve 4,45). De ugyancsak sokan említik meg a kompromisszumra való törekvést (4,29), a kommunikációs készséget (4,21), illetve a konfliktuskezelő készséget (4,06) mint jellemző vonásokat (25. sz. táblázat). Egy olyan fontosnak tekinthető dimenzió van, ahol az önértékelés a női politikusok csoportjában nem olyan kedvező: ez pedig a szakmai képzettség. Miközben a szakmai tudást, képzettséget a kérdezettek a második legfontosabb tulajdonságként definiálják, ezen elem meglétét a nőkkel kapcsolatban már „csak” a 8. helyen említik meg – igaz, azért ezt is viszonylag magas pontszámmal (4,02). Fordított előjelű mozgást a politikusok fellépése kapcsán lehet megfigyelni. Miközben ez a tulajdonság a helyi politikusok ideáltípusában a 9. helyen jelentkezik, a valóságban a női politikusok esetében a 3. legjellemzőbb tulajdonság (4,30).

Az eddigi adatok ismeretében azt a következtetést lehetne levonni, hogy a szakmai képzettség, tudás hiánya játszhat leginkább szerepet abban, hogy a nők kevésbé tudják érdekeiket megjeleníteni, képviselni az önkormányzatokban. Ez azonban nincs így, ugyanis a kérdezettek szerint a férfi politikusok felkészültsége, szakmai tudása is hasonló szintű, ha nem éppen alacsonyabb. A felmérés során a kérdezettek nemcsak a női helyi politikusok „társadalmát” ítélték meg, hanem a férfiakét is: mennyire tartják a vizsgált tulajdonságokat a férfi politikusokra jellemzőeknek. Az eredmények páronkénti összevetésével létrehoztunk egy mutatórendszert, amely plasztikusan mutathatja, a kérdezettek mely tulajdonságok kapcsán tartják inkább a nőket vagy inkább a férfiakat jobbnak. A képzett mutatók szerint a szakmai tudás tekintetében a két „oldal” – a megkérdezettek szerint – ugyanazon a szinten áll, sőt a vidékiek szerint a nők még valamivel képzetebbeknek is tűnnek. A 12 vizsgált tulajdonság között 5 olyan található, ahol a kérdezettek egyértelműen a nőket tartják jobbnak (26. sz. táblázat). Ezek olyan tulajdonságok, amelyeket a kérdezettek általában a helyi politikusoknál – függetlenül attól, hogy nőkről vagy férfiokról van szó – a legfontosabbnak tartanak (a kompromisszumra való törekvés, a humánus, a jó fellépés, a konfliktuskezelő képesség és a tisztesség). Négy olyan tulajdonság található, amelynél a nők a férfiakhoz képest gyengébben szerepelnek (önérdékérvényesítő képesség, kockázatvállaló készség, keménység/határozottság, rutin/tapasztalat).

Bár ezen képességek, készségek meglétét a nők nem igazán tartják fontosnak ahhoz, hogy egy helyi politikus sikeres legyen, mégis a jövőben ezeken a területeken szeretnének leginkább fejlődni (27. sz. táblázat). Ennek rész-

ben talán az lehet az oka, hogy a többi területen viszonylag jól állnak, s nincs hiányérzetük, részben pedig talán az, hogy úgy érzik: a férfiak által dominált területen a férfiakkal szemben e „férfias” tulajdonságokkal is fel kell vértézniük magukat.

24. sz. táblázat. A kérdezettek mely tényezők meglétét tartják fontosnak egy vezető helyi politikus életében, hogy sikeres tudjon lenni? (azok %-os aránya, akik az adott tulajdonságot a 4 legfontosabb tulajdonság közé sorolják)

	Budapest		10 000 főnél népesebb települések		10 000 főnél kisebb települések		Összesen	
	%	helyezési sorszám	%	helyezési sorszám	%	helyezési sorszám	%	helyezési sorszám
Tisztesség, becsület	82	1	83	1	89	1	88	1
Szakmai képzettség	50	2–3	59	2	53	3	54	2
Humánus, emberség, empátia	39	5–6	40	5–6	54	2	53	3
Kompromisszumra törekvés, konszenzuseresés	51	2–3	52	3	48	4	48	4
Konfliktuskezelő képesség	41	4	47	4	40	5	40	5
Jó beszédkészség, kommunikáció készség	39	5–6	40	5–6	30	6	31	6
Önállóság, találékonyság	35	7	23	8	25	7	25	7
Keményesség, határozottság	27	8	24	7	23	8	23	8
Jó modor, jó fellépés	21	9	21	9	19	9	19	9
Rutin, tapasztaltság	18	10	8	10	11	10	11	10
Kockázatvállaló készség	2	11	5	11	10	11	10	11
Önérdékérvényesítő képesség	0	12	3	12	2	12	2	12

25. sz. táblázat. A kérdezettek szerint a női vezető helyi politikusokat milyen tulajdonságok jellemzik? (átlagok, 1: az adott tulajdonság egyáltalán nem jellemző, 5: nagyon jellemző)

	Budapest		10 000 főnél népesebb települések		10 000 főnél kisebb települések		Összesen	
	átlag	helyezési sorszám	átlag	helyezési sorszám	átlag	helyezési sorszám	átlag	helyezési sorszám
Humánus, emberség, empátia	4,43	1	4,65	1	4,56	1	4,56	1
Tisztesség, becsület	4,34	2	4,43	2	4,45	2	4,45	2
Jó modor, jó fellépés	4,30	3	4,21	4–4	4,31	3	4,30	3
Kompromisszumra törekvés, konszenzuseresés	4,15	5	4,30	3	4,29	4	4,29	4
Jó beszédkészség, kommunikáció készség	4,09	6	4,00	6–7	4,22	5	4,21	5
Konfliktuskezelő képesség	4,20	4	4,21	4–5	4,05	6	4,06	6
Önállóság, találékonyság	4,01	8	4,00	6–7	4,04	7	4,04	7
Szakmai képzettség	4,02	7	3,89	8	4,03	8	4,02	8
Rutin, tapasztaltság	3,72	9	3,74	9	3,77	9	3,77	9
Keményesség, határozottság	3,61	10	3,37	10	3,63	10	3,62	10
Kockázatvállaló készség	3,36	12	3,09	11	3,41	11	3,39	11
Önérdékérvényesítő képesség	3,42	11	3,08	12	2,94	12	2,96	12

26. sz. táblázat. A kérdezettek mely tulajdonságok mentén tartják a nőket jobb vagy rosszabb politikusként a férfiakhoz képest? (index-számok)*

	Budapest		10 000 főnél népesebb települések		10 000 főnél kisebb települések		Összesen	
	index	helyezési sorszám	index	helyezési sorszám	index	helyezési sorszám	index	helyezési sorszám
Kompromisszumra törekvés,								
konszenzuskeresés	1,10	2	1,33	2	0,93	1	0,95	1
Humánus, emberség, empátia	1,24	1	1,49	1	0,90	2	0,94	2
Jó modor, jó fellépés	0,70	5	0,78	5	0,72	3	0,72	3
Konfliktuskezelő képesség	0,86	3	0,98	3	0,55	4	0,58	4
Tisztesség, becsület	0,71	4	0,86	4	0,49	5	0,51	5
Szakmai képzettség	0,05	7	0,25	6	0,37	6	0,36	6
Jó beszédkészség, kommunikáció készség	-0,03	8	0,23	7	0,36	7	0,34	7
Önállóság, találékonyság	0,12	6	0,15	8	0,32	8	0,31	8
Rutin, tapasztaltság	-0,40	9	-0,06	9	-0,23	9	-0,22	9
Keményesség, határozottság	-0,78	10	-0,94	10	-0,53	10	-0,56	10
Kockázatvállaló készség	-0,80	11	-1,14	11	-0,60	11	-0,64	11
Önértékelvényesítő képesség	-1,05	12	-1,20	12	-0,66	12	-0,70	12

* A kérdezettek mind a női, mind a férfi politikusként értékelték egy 1–5-ig terjedő skálán, az indexek az osztályzatok páronkénti kivonásából jönnek ki, minél magasabb az index értéke a pozitív értéktartományban, annál jobb megítélést adnak a kérdezettek a női politikusokról a férfiakhoz képest, s minél negatívabb ez az érték, az adott tulajdonságnál annál inkább a férfi politikusként kerülnek előtérbe, s a nők rosszabb értékelést kapnak.

27. sz. táblázat. A kérdezettek hogy érzik, mely tulajdonságok kapcsán kellene még sokat fejlődniük? (%-os arányok)

	Budapest		10 000 főnél népesebb települések		10 000 főnél kisebb települések		Összesen	
	%	helyezési sorszám	%	helyezési sorszám	%	helyezési sorszám	%	helyezési sorszám
Kockázatvállaló készség	31	5	44	1	47	1	46	1
Keményesség, határozottság	21	7	36	3	44	2	43	2
Rutin, tapasztaltság	35	3	32	4	35	3	35	3
Konfliktuskezelő képesség	25	6	31	5	32	4	32	4
Szakmai képzettség	32	4	30	6	23	5–6	24	5
Önértékelvényesítő képesség	36	2	38	2	22	7	23	6
Önállóság, találékonyság	12	9	13	10	23	5–6	22	7
Jó beszédkészség, kommunikáció készség	37	1	29	7	18	8	19	8
Kompromisszumra törekvés,								
konszenzuskeresés	16	8	22	8	16	9	16	9
Jó modor, jó fellépés	8	10	16	9	11	10	11	10
Tisztesség, becsület	0	12	9	11	4	11–12	5	11
Humánus, emberség, empátia	6	11	6	12	4	11–12	4	12

A női és férfi politikusok munkakapcsolata az önkormányzatokban

A jelentés utolsó fejezetében a férfi és a női helyi politikusok munkakapcsolatát vesszük górcső alá, hogy a viszony mennyire kiegyensúlyozott, problémamentes. Vajon a férfiak mennyiben nyitottak, toleránsak a nőkkel szemben egy olyan környezetben, amelyet a közfelfogás hagyományosan a férfiak terrénumaként szokott kezelni, s ahol a férfiak többségi pozíciót foglalnak el, a nők pedig kisebbségben vannak?

Ha a mindennapos együttműködést nézzük, ugyan elő-elő fordulnak problémák, azonban általában véve azt mondhatjuk: a munkakapcsolat kollegiális, s gyakran konfliktusmentes. Felmérésünk során a megkeresett nők kevesebb, mint egyötöde kifogásolta azt, hogy a férfi képviselők női kollegáikat nem minden esetben kezelik partnerként. A túlnyomó többség tehát azon a véleményen van, hogy a képviselőtestületi üléseken s a bizottságok munkájában a férfiak általában akceptálják és figyelembe veszik a női képviselők szakmai észrevételeit, véleményét. (A nagyobb városokban valamivel gyakrabban merülnek fel a képviselők között problémák – különösen a nagyobb vidéki településeken –, de összességében itt is viszonylag kedvező a kép, ld. 28. sz. táblázat.)

28. sz. táblázat. Ön hogy érzi, itt az önkormányzatnál a női politikusokhoz a férfi kollégák hogyan viszonyulnak, akár a képviselőtestületi ülésein, akár a bizottságok munkája során? (%-os megoszlások)

	Budapest	10 000 főnél népesebb települések	10 000 főnél kisebb települések	Összesen
Általában elfogadják őket, s partnerként kezelik őket	84	63	87	86
Általában nem fogadják el őket, s véleményüket megpróbálják nem figyelembe venni	2	4	1	2
Is-is, attól függ	14	33	12	13
Összesen	100	100	100	100

A mindennapos munkakapcsolatban tehát – bizonyos körben – vannak problémák, azonban mindez nem vezet el ahhoz, hogy a nők az önkormányzaton belül formálisan, intézményesen alkossanak kisebb belső közösségeket. Nagyon ritka, hogy a képviselők között kialakul „minifrakció”, „minikoalíció” a nemi hovatartozás mentén alakuljanak ki. Felmérésünk során mindössze a megkérdezettek 2–5%-a jelezte, hogy az önkormányzatnál léteznek külön férfiaktól és/vagy külön nőktől álló képviselőcsoportok, amelyek mintegy külön frakcióként működnek, a testületi ülések előtt egyeztetve álláspontjukat (29. sz. táblázat). A kisebb településeken eleve nagyon sokszor – az esetek kb. felében – nem is szerveződnek (formálisan vagy informálisan) képviselőcsoportok, vagy ha igen, azok elsősorban a közös gazdasági érdekeken alapulnak, vagy baráti kapcsolatokról alakulnak ki. A nagyobb városok képviselőtestületei már „frakciósabban” működnek. Ebben egyrészt az játszik szerepet, hogy itt már nagyobb létszámú képviselő-testületek dolgoznak, ahol belső szegmentálódásnak óhatatlanul is ki kell alakulnia. Másrészt mivel ezek az önkormányzatok pártpolitikai erőterben működnek, itt a képviselők párthovatartozás szerint eleve csoportokba rendeződnek, s (hivatalosan is) pártfrakcióként működnek.

29. sz. táblázat. Az önkormányzatnál milyen képviselői csoportok működnek, amelyek a testületi ülések előtt álláspontjukat egyeztetni szokták? (%-os arányok)

	Budapest	10 000 főnél népesebb települések	10 000 főnél kisebb települések	Összesen
Pártpolitikai alapokon szerveződő képviseelői csoport (pártfrakció)	97	93	9	16
Közös gazdasági érdekeken alapuló képviselői csoport	40	32	23	24
Baráti kapcsolatokon alapuló képviselői csoport	28	17	21	21
Külön férfiaktól vagy külön nőktől álló képviselői csoport	5	2	5	5
Összesen, valamilyen képviselői csoport, amely a testületi ülés előtt egyeztetni az álláspontját	98	94	38	43

Ha formálisan nem is, informálisan már inkább van a nők között együttműködés, együttdolgozás. A megkeresett nők egyötöde jelezte, hogy náluk az önkormányzatnál van valamifajta együttműködés a nők körében, ami, ha nem is éri el egy „minifrakció” szintjét, azért kifejez egy bizonyos fajta összetartozást. Ebben a tekintetben nincs érdemi különbség a vizsgált településtípusok között, mindenhol az esetek kb. egyötödében lehet ilyenfajta együttműködést megfigyelni (30. sz. táblázat).

30. sz. táblázat. Az önkormányzatnál van-e valamilyen (informális vagy valamennyire formális) együttműködés a nők körében, illetve a kérdezettek fontosnak tartják/tartanák-e ezt? (az „igen” válaszolók %-os aránya)

	Budapest	10 000 főnél népesebb települések	10 000 főnél kisebb települések	Összesen
Van ilyen	19	20	21	21
Fontos, hogy legyen	32	43	27	28

Adataink egyébként azt mutatják, hogy a nők körében túlzottan nagy igény nincs az ilyenfajta együttműködés iránt. Összességében a kérdezettek egynegyede tartaná fontosnak, hogy az önkormányzatban dolgozó politikus nők formálisan vagy informálisan összefogjanak, hogy együttesen tudjanak fellépni, hogy szavuknak nagyobb súlyt tudjanak adni. A többség ezt nem tartja fontosnak. Részben talán azért sem, mert a női képviselők cselekvési lehetőségeit az önkormányzaton belül nem érzik korlátozottnak. Azokban az önkormányzatokban ugyanis, ahol az átlagosnál több probléma jelentkezik, a férfiak kevésbé kezelik partnerként a női képviselőket. Gondolunk itt elsősorban a nagyobb vidéki városokra, ahol az átlagosnál nagyobb igény van a nők közötti összefogásra.

